

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
Покренут 1953.

MATICA SERBICA
DEPARTMENT OF LITERATURE AND LANGUAGE
MATICA SRPSKA JOURNAL OF LITERATURE AND LANGUAGE
Established in 1953

Главни уредници
Академик МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ (1953–1978)
Др ДРАГИША ЖИВКОВИЋ (1979–1994)
Др ТОМИСЛАВ БЕКИЋ (1995–1999)
Др ЈОВАН ДЕЛИЋ (2000–)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ СЕДМА (2019), СВЕСКА 3

МАТИЦА СРПСКА

САДРЖАЈ

Студије и чланци

Др Ранко Д. Козић, <i>Сликарски концепт, драмско и симболичко у ђрчком роману или шта је то класично у поменутом жанру?</i> .	757
Др Владимир М. Вујошевић, <i>Готика као књижевни садржај</i>	789
Др Ведран М. Цвијановић, <i>Хаман и Хердер: расправа о пореклу језика</i>	803
Др Зорица П. Хаџић, <i>Илија Вучевић и српска омладина у Сеједину (1861–1863)</i>	827
Др Нада Н. Савковић, <i>Алекса Шанџић и драмска уметност</i>	845
Гордана Тодорић, <i>Песма и певање у драмском тексту – случај Александра Појовића</i>	863
Др Златко М. Грушановић, <i>Типологија хероја у српској драми деведесетих година XX века – Генерал Милан Недић Синице Ковачевића</i>	883
Др Ивана Т. Иконић, <i>Хумористички прилози Јелене Гердец у листу Бубањ</i>	901
Др Ставрала Маврогени, <i>Последњи Грци у Земуну у делу Исидоре Секулић</i>	931
Др Ивана В. Ђурић Пауновић, <i>Преводилачка читања књижевности: превод романа Парови Цона Ајдајка на српски језик</i> .	943
Мср Бојан М. Марковић, <i>Меланхолично биће оштора у прози Данила Кица и Владана Деснице</i>	957
Мср Миломир М. Гавриловић, <i>Одлике енциклопедијског књижевног модуса у делу Данила Кица</i>	973
Мср Милан Б. Громовић, <i>Византијска духовност у поезији Милорада Павића</i>	995
Др Снежана С. Башчаревић, <i>Структура саширичних текстова Петра Пајића</i>	1013
Др Горан П. Коруповић, <i>Шта значи лирски субјект: uncanny у поезији Милутина Пејровића и Новице Тадића</i>	1023

Испираживања

Мр Дејан Милорадов, <i>Грађа за медицински речник</i>	1043
---	------

Поводи

Историја америчке књижевности

Др Зорица Бечановић Николић, <i>Књижевноисторијски подухвај</i> .	1119
Др Марија Ч. Летић: <i>Дуго чекана синџеза</i>	1125
Др Весна Братић, <i>Приказ Историје америчке књижевности</i>	1128
Др Владимир Вујошевић, <i>Разговори о књижама и људима</i>	1137

Оцене и прикази

Др Горан М. Максимовић, <i>Пред рејрезентативним књижама написаним о Њеџошевом дјелу</i>	1141
Мср Ивана Р. Мијић Немет, <i>Вештина у мишћу, традицији и историји</i> .	1146
Мср Соња С. Ђорић, <i>Мајавујева Бока</i>	1149
Др Јелена С. Панић Мараш, <i>(Пре)обликовање дискурса</i>	1152
Др Снежана Милинковић, <i>У часи Артура Кроније</i>	1156
Др Вера М. Васић, <i>Како писати, читати и приказати књижу биографског жанра научног функционалног стила</i>	1159

In memoriam

Др Александар Милановић, <i>Проф. др Живојин Станојчић</i>	1161
Регистар	1167
Упутство за припрему рукописа за штампу	1207
Contents	1213

Др Златко М. Грушановић

ТИПОЛОГИЈА ХЕРОЈА У СРПСКОЈ ДРАМИ
ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА XX ВЕКА –
БЕНЕРАЛ МИЛАН НЕДИЋ СИНИШЕ КОВАЧЕВИЋА

Полазиште за истраживање у овом раду је концепт хероја као истовремено социолошког и књижевног конструкта. На примеру драме *Бенерал Милан Недић* Синише Ковачевића у овом раду се разматра како су идеолошке и политичке промене у друштву условљавале промену доживљавања и разумевања националних митова и сходно томе њихову обраду у уметничким делима. На примеру историјске личности Милана Недића и његовог књижевног уобличења, овај рад настоји да покаже процес настанка хероја као слојевите структуре, који у себи има карактеристике трагичке кривице, народног издајника и борца за националне интересе, у зависности од историјског и идеолошког тренутка у којем се посматра његова личност и обликује његов драмски лик.

Кључне речи: херој, трагички херој, антихерој, драма, идеологија, историја, поезика.

Потреба за херојима је општељудска потреба, која се нарочито јавља у временима оштрих сукоба добра и зла, када једна моћна сила, опажена као зла, негативно делује на нешто што се колективно перципира као добро. Године које истражујемо су са становишта тадашње званичне политике и дела јавности доживљаване као митско, манихејско време, у коме је српски народ на страни добра и представља жртву, док су други посматрани као агресори и антихероји. С друге стране, али упоредо, живи и сасвим обрнута перцепција, нарочито код дела јавности који је кризу видео као последицу политичких грешака тадашњег председника Слободана Милошевића и његове владе. Стварност је ишчезавала са видика, уступајући место митским биткама. Позориште је својим представама покушавало да се одупре безнадежној будућности, анализирајући прошлост, те тражећи у њој одговоре и разлоге за актуелну кризу, мешајући стварност и мит и настојећи да кроз аналогију садашњице са прошлошћу успостави критички однос према савременом збивању.

Са распадом СФРЈ нестao је и вредносни систем који је она заступала, па је упражњени простор испуњен личностима које су у социјалистичком систему биле негативни јунаци, такорећи табу личности. Народ је, у потрази за идентитетом, имао природну потребу за узорима, али упоредo са националном рехабилитацијом дошло је и до инструментализације мита и хероја. Тако се „самопорицање” трансформише у прецењивање, јер „не може, међутим, ниједан национализам, па ни онај који је био на сцени ’последњих двадесетак и више година’, бити део духа самопорицања него њему супротног духа самопрецењивања” (Јомпар 2014: 493). Драмско обликовање мита је било нарочито заступљено, јер су митови здушно коришћени и у друштвеном и политичком животу. Националне идеје, те покушаји разумевања и тумачења друштвених и политичких прилика крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, дали су подстицај за низ драма које су у прошлости нације тражиле одговоре на савремена збивања. Такве драме настајале су и због пробуђеног интересовања публике и целокупног друштва за националну историју и митологију, па су стога писци покушавали да уметнички обликују политичке и друштвене идеје тог времена.

Југословенски позоришни простор распао се 1991. године, а већ следећа година наговестила је изолацију. У таквој театарској атмосфери, драме које су обрађивале табу теме постају веома гледане. Драма *Генерал Милан Недић* (1992) била је веома популарна када се појавила, јер је доносила другачију представу о генералу Недићу од оне која је важила у време постојања СФРЈ, уклапајући се у актуелну тенденцију реинтерпретације историје у новом кључу¹. За разлику од драме *Свети Сава*, Синиша Ковачевић драму *Генерал Милан Недић* пише са пренаглашеним националним патосом, што је и довело до изузетне популарности овог комада. Један од чинилаца је свакако расположење публике у време настанка драме и промена идеолошких образаца. Све што је некада било негативно, после распада комунизма постало је позитивно. Некритичко посматрање југословенске историје замењено је некритичким политичким утилитарним схватањем српске историје. И ова драма је, као и драма *Кнез Павле*, будући да обрађује табуизирану историјску тему, била од великог значаја. Милан Недић је у комунистичкој интерпретацији проглашаван издајником и квислингом, али се после слабљења и дезинтеграције социјализма у народу убрзо почело причати о њему као о „српској мајци”, неком ко је спасао Србију од поделе и пропасти. Дојучерашњи издајник, Милан Недић, у часу великих друштвених и политичких превирања постаје трагички херој. О релативности поимања историјских

¹ Политичке и друштвене промене почетком деведесетих година 20. века утицале су на свеобухватније сагледавање ратне стварности, али је посебну пажњу у проучавању историчара (Милан Ристовић, Бранко Петрановић, Коста Николић, Жарко Јовановић, Бранислав Божовић, Бојан Димитријевић, Драган Алексић, Александар Стојановић и многи други) добила она страна која је у рату изгубила, при чему су нарочито интензивирана питања о колаборацији и времену окупације у Србији.

личности у распону од зликоваца до спасилаца, говори и Марта Фрајнд када примећује да „од историјског тренутка у коме живе и мисле писац и његова публика зависи да ли је то период у коме је приличније писати драме слављења (оне које величају један историјски трен, чин или личност) или драме преиспитивања (које те исте појаве посматрају критички, или претпостављају научну или личну песникову истину предању и легенди). Није случајно ни то што се за први тип драме чешће бирају личности из националне историје, а за друге личности из античке историје или из повести других народа” (ФРАЈНД 1996: 16).

Историографија о Милану Недићу и осталим актерима из Другог светског рата имала је снажан идеолошки предзнак, и одвијала се „под надзором”. Око многих догађаја и покрета у окупираној Србији тог времена, данас се воде полемике и преиспитује се ко је био херој, а ко антихерој.² Једно од првих научних, идеолошки неоптерећених истраживања историје Југославије о Другом светском рату представљају дела професора Бранка Петрановића, који је о влади генерала Милана Недића покушао да пише објективније, на шта указују и Петрановић и Зечевић: „Генерал Милан Недић, бивши министар војске и морнарице Краљевине Југославије, примио је ’инвеституру’ из руку немачког војног заповедника Србије генерала Хајнриха Денкелмана. Немци су довођењем Недића на чело српских квислинга сменили слабашну гарнизну Милана Аћимовића. У немачким замислима Недићева ’влада народног спаса’ или ’генералска’ требала је да спречи стварање уједињеног фронта комуниста и националиста, односно четника, на другој страни, да ’Срби ратују против Срба’. Покрајински комитет КПЈ за Србију реаговао је на стварање ове владе прогласом да се не ради ни о каквој ’влади народног спаса’, већ о влади ’најцрње народне издаје’ у условима када ’већ недељама и недељама гори наша света српска земља пламеном ослободилачког народног устанка’...” (ПЕТРАНОВИЋ – ЗЕЧЕВИЋ 1988: 488).³

Драма *Генерал Милан Недић* има поднаслов *народна трагедија*, а радња је смештена у ратни и послератни период, од 1941. до 1946. године. Ковачевић овим поднасловом метонимијски трагедију једног лика преноси на траге-

² Послератна историографија није објективно анализирао то доба, нарочито рад Милана Недића. Истраживања и радове о овој теми можемо разврстати на „емигрантску литературу” (Ђоко Слијепчевић, Станислав Краков, Илија Павловић, Петар Мартиновић, Бошко Костић и др.), старију југословенску историографију (Јован Марјановић, Никола Миловановић, Велимир Терзић, Фердо Чулиновић и др.) и савремену историографију (Бранко Петрановић, Александар Стојановић, Душан Бајагић, Маријана Мраовић, Милан Ристовић и др.). За југословенске историчаре он је био класичан пример „српског квислинга”, „сарадника окупатора или „генерала издаје”, док је емигрантска литература имала другачији приступ.

³ Иако је прошло 70 година од Другог светског рата, око личности Милана Недића и покушаја његове рехабилитације и данас се споре историчари и јавност. Тако је Виши суд у Београду у септембру 2015. године одбацио захтев за рехабилитацију генерала Милана Недића као „неуредан” (видети више у листу „Политика”, 10. 9. 2015. *Одбијена рехабилитација Милана Недића*).

дију читавог народа у сулудом времену. Отуда и покушај Синише Ковачевића да лик Милана Недића представи као трагичног хероја. Митоманија се у последњој деценији 20. века одвијала у два правца: националном и антикомунистичком, па се може закључити да је и Синиша Ковачевић покушао да од Милана Недића направи модел српског заштитника. Овакав друштвени конструкт, у коме Недић постаје модел хероја – „српска мајка” – био је могућ само у периоду деведесетих година, услед наведених разлога. У Другом светском рату, као и у било ком рату, свако је трагичан, а највише народ, који трпи последице и неколико деценија након рата. Са Миланом Недићем се наставља типологија лика зачета Селенићевим ликом кнеза Павла – и Ковачевићев јунак налази се пред сличном одлуком, само много радикалнијом. Недић има два избора: да сачува своју част тако што ће одбити понуду немачког генерала да образује квислиншку владу и дозволити да Србија буде подељена између великих сила; или да прихвати понуду, изгуби достојанство, али сачува Србију од поделе. Као што се сукоб кнеза Павла са судбином окончава кнежевим поразом, тако се и овај сукоб генерала окончава победом судбине. Оба хероја доведена су у безизлазну ситуацију, с тим што Милан Недић завршава своју судбину као потпуни трагички јунак, смрћу.

У нашој усменој традицији било је више хероја који су се нашли пред тешким избором. Кнез Лазар, бирајући између ’небеског и земаљског царства’, свесно бира мучеништво и пораз, зарад победе у једној другој бици. Лазарев син, деспот Стефан Лазаревић, један од наших највећих владара, признао је за господара султана, али је наставио да влада, проширивши чак границе тадашње српске територије. И Милош Обреновић био је у ситуацији да одбаци лични понос и погне се пред султаном, имајући на уму добробит свога народа. Смрћу хероја његова егзистенција се не завршава, а његов живот у колективном сећању се премерава према циљу у име кога жртва пада, а легитимитет циља, као што Кулић примећује, дефинише нико други до колектив: Сви признати хероји бране колектив од смрти, али је природа колектива различита. Отуда је и постмортални живот хероја различитог квалитета и хилијастичког потенцијала. Смрт за нацију, веру и расу осигурава ирационални простор оностраног, погинули за класу и културу не могу на то рачунати. Пали хероји јесу најзаслужнији за даљи живот колектива. Заузврат, колективи траже поистовећивање с херојем и уливају његовој смрти нарочити дигнитет. Херојску смрт славе и поражене групе где је погинули херој (кнез Лазар, Зрињски) симбол бесмртне снаге колектива, залог обнове, васкрса. А херој победник јесте симбол успешног свладавања смрти, неповредивости и надмоћи колектива” (Кулић 2014: 146). Синиша Ковачевић преузима од Станислава Кракова митологизацију Недићевог опредељења, у којој Немци приказују Милану Недићу мапу окупиране и подељене Србије уколико не пристане да се формира његова влада⁴:

⁴ Видети у Краков, С., 2012: *Генерал Милан Недић, Књига 1, На оштрици ножа*, Београд: Нова искра, Национална издавачка књижарница, Зухра.

НЕМАЦ (*Немац њриће карџи*): Ова секција биће да вам је позната. Е сад иду мала, додатна објашњења. Видите овај град овде. Зваће се Принцеугенбург. Налази се на ушћу Саве у Дунав и својим положајем доминира над сремском и посавском равницом. Иза њега је планина по имену Авала. Он је под контролом хрватских трупа, као и део познат под именом Мачва. Овај део овде, до града који се зове, данас зове, Крагујевац, а коме се у Софији тражи адекватно име, замислите, предложили су Адолфбург, фирер је то одбио с индигнацијом, тај део, дакле, добија Бугарска и он се, логично, налази под контролом бугарских трупа. Санџак иде Албанији, овај део овде преузимају мађарске трупе...[...] Овде ће ваши традиционални пријатељи и обожаваоци Хрвати и Бугари и Мађари и Албанци дернечити до миле воље, а господин ће генерал за то време играти шаха у официрској кантини заробљеничког логора у Оснабрику. Напоље! (КОВАЧЕВИЋ 1992: 4)

Недић само привидно има избор да пристане на формирање квислиншке владе или да од тога одустане, али заправо, као и Павле, мора учинити оно што не жели, оно што историјске околности налажу. Можемо закључити да су драмски писци тог доба, услед промене друштвене климе, имали потребу да рехабилитују време о коме се знало само оно што су победници написали. Због тога настају драмска дела чији су актери ликови који су до осамдесете године приказивани као издајници, а затим је крај деведесетих доносио њихову рехабилитацију, оповргавање старе и стварање нове, дијаметрално другачије слике о њиховој историјској улози. Циљ ове реинтерпретације историје није био да се дође до званичне историјске истине, већ да се званична историја потпуно изокрене. Михиз је у својој *Аутиобиографији о друјима* покушао да да одговор како је Милан Недић постао квислинг.

„Многи људи, међу њима и ја, избеглица који је у Недићевој Србији спасао главу, нисмо веровали ни за солунског ратника, ни за верденског Филипа Петена, да су били жељни те неславне власти. Били смо склони да верујемо да су ту улогу прихватили као очајници, и жртвовали свој углед и част да у сломену и поразу спасавају шта се спасти да. [...] Затражио је два дана за размишљање и саветовање са пријатељима, након чега је дао пристанак да формира 'Владу народног спаса' – једноставније речено пристанак да постане и остане издајник. За свог најпопуларнијег јунака, Краљевића Марка, српска народна поезија зна да је 'турска удворица', али истовремено схвата да он двори султана да колико год може заштити рају од турског зулума. Кнезу Милошу се Срби чак и диве због успешних вазалских марифетлука којима је Турцима измицао асуру, чак му кроз прсте прогледавају и мртву кумовску главу Црног Ђорђа, послану на пешкеш паши на Калемегдану и Султану у Стамболу. За Милана Недића не знам да ли је наш народ нашао и да ли ће наћи разумевања, или ће заувек остати под неизбрисивим жигом Вука Бранковића (МИХАЛЛОВИЋ МИХИЗ 1990: 216).

Друштво и историјски тренутак, а не историја, на крају дају коначан суд о јунацима, тј. креирају модел херојства или антихеројства. Недић је од

ратника-јунака, хероја **вође**, којим се нација поноси, постао издајник и колаборациониста у очима народа оног тренутка када је пристао да буде председник владе. Ковачевић од почетка до краја драме покушава да га ослободи кривице, приказујући његову трагедију као спасоносни избор за Србију. Узимајући у обзир време у коме је драма била одиграна, то није било тешко. Многе историјске личности које је комунистички режим проглашавао издајницима, после распада Југославије биле су представљане као избавитељи, и то истицањем историјских чињеница које су могле то да поткрепе. Не сме се пренебрегнути чињеница да су после Другог светског рата историју писали победници, те да су се, без много дубоких анализа и доказа, сви они који нису били на страни победника проглашавали издајницима. Историјски извори о Недићевим разлозима за прихватање колаборационистичке владе су различити, у зависности, као што примећује Стојановић, да ли су припадали социјалистичком или емигрантском корпусу: „Социјалистичка историографија видела је у овим депутацијама ’профашистичку буржоазију’, док су оне у делима насталим у емиграцији представљене тако да изгледа као да је цело српство молило Недића да образује владу и било једнодушно у схватању да само он може спасити српски народ потпуне пропасти” (Стојановић 2014: 196). Историографија о Другом светском рату није ни 90-их година уклонила идеолошки предзнак, већ је у новоствореној клими политичког и кулурног екстремизма изнова проучавала то доба. Овога пута оно је посматрано кроз призму другачије, супротне идеологије, коју представља друга, поражена страна у грађанском рату 1941–1945. Тако су многе личности преко ноћи од издајника постале хероји и обрнуто, на шта такође указује Стојановић: „Чак и данас, како због наведених околности, тако и услед утилитарних мотива појединаца и друштвених група, историографско проучавање Другог светског рата на простору Србије повезано је са идеолошким притисцима и честим дневно-политичким инструментализацијама” (Стојановић 2014: V).

Синиша Ковачевић је у драми о Милану Недићу покушао да ослободи кривице свог јунака, проглашеног издајником због нечега што му је наметнуто као једини могући спасоносни избор за Србе. На личном плану, он је *ипрајички херој* зато што мора да прихвати нешто што не жели, чиме се одриче свог идентитета предратног националног хероја. Остали ликови само су остали на нивоу крокија; у првом плану, Ковачевићева драма је трагедија лика Недића, при чему писац, у духу новог времена, пренебрегава све негативне историјске чињенице о влади Милана Недића. Пре свега његова пропаганда и активност се може, према Милосављевићу, свести на следеће кључне одреднице: „*Нейоколебљива вера у немачку победу* уз уверење да ће националсоцијалистичка идеологија, са расном теоријом у својој основи, одређивати судбину будуће ’Нове Европе’, ставили су *антиисемитизам* на централно место целокупне активности колаборациониста. За ревносим антисемитским деловањем следио је *антикомунизам* проистекао искључиво из националсоцијалистичке визуре, и на крају, *антиидемокра-*

иција као продукт одбацивања свих тековина западне цивилизације. На таквим претпоставкама грађен је концепт *'Нове Србије'* у *'Новој Европи'* као теократске, корпоративне државе. Кључни моменат у припремама прикључења *'Нове Србије'* *'новом поретку'* било је стварање нове *'фанатизоване'* омладине, која је у складу са захтевима *'новог доба'* требало да буде створена *васийићавањем* у националистичком духу (Милосављевић 2006: 19). Будући да су неке кључне одреднице Недићеве владе (антикомунизам, антидемократија, нови поредак у националистичком духу, Нова Србија) биле актуелне и у друштвеном стању деведесетих, потпуно је јасно како је Ковачевић квислинга Милана Недића лако могао преобратити у трагичког хероја Милана Недића, „оца/мајке нације”.

Драма се одвија на два плана – у прошлости, у којој је Недић министар у окупаторској влади и у садашњости, у којој је Недић на иследничкој клупи код партизанског официра. Драматуршки поступак је сличан као у драми *Кнез Павле* Слободана Селенића. Примарни комуникацијски ниво представља ислеђивање Милана Недића, док је секундарни – реконструкција историје. На сваку иследникову оптужујућу тврдњу, Ковачевић одговара сценом која би требало да доказује супротно, што указује на имплицитну присутност аутора и његову тежњу да одбрани Недићеву колаборационистичку улогу. За разлику од лика кнеза Павла, Недићева унутрашња драма није трајала током целог комада – она је завршена већ у првим сценама, али драмска радња се даље развија приказивањем Недићевих покушаја да спасава народ од немачких стрељања и преиспитивањем његових одлука од стране нове партизанске власти, па се Недићев идентитет, као и Павлов, афирмише сукобом између *хероја* и *антихероја*. Иследника не занима истина, већ жели да му Недић потврди званични став нове власти о његовој сарадњи са окупаторима. За иследника не постоји опција у којој Милан Недић можда није крив. Њихов сукоб, у ствари је дубоки сукоб једног грађанског рата који се водио у позадини Другог светског рата. Рехабилитујући Недића, Ковачевић је заправо покушао да представи другачију слику великог историјског тренутка, те да учини да се чује и други глас, после дугог низа година у којима је само једна страна била заступљена:

АЋИМОВИЋ: Напротив. Од људи који су остали у Југославији он је поуздано и најомиљенији и најцењенији. Знате, он је херој прошлих ратова, директан потомак човека који је у Првом српском устанку први убио Турчина, то све стоји. (Ковачевић 1992: 2)

Прича је драматуршки уоквирена ситуацијом ислеђивања Милана Недића, које се завршава његовим наводним самоубиством, тј. ликвидацијом од стране Озне⁵. Трагику Недићевог лика заокружује бол оца који је изгубио

⁵ „Званично објашњење било је да се ради о самоубиству, што, узевши у обзир Недићеве депресивне епизоде не сме бити искључено. Међутим, смрт бившег председника српске колаборационистичке владе током истраге у којој се држао изнад очекивања, као и брзина

сина⁶ и војника који је каријери подредио судбину властите породице, да би се на крају те каријере суочио с војничким и с политичком поразом, и с националном катастрофом, жртвујући преостале породичне везе, част и ауторитет. Као што се претходних година у Србији покушавао одржати југословенски идентитет, тако је деведесетих, у новим околностима, друштво стварало нови идентитет, са површним митологизирањем, и то тако што је све оно што је у комунизму имало предзнак негативног, у новоствореној стварности добило предзнак позитивног. Као последица тога, дошло је до криминализације комунистичке прошлости чиме се „неутралишу лична сећања на позитивне аспекте комунистичких система, као што су егалитарна етика, друштвена својина, социјална сигурност, а тоталитарном етикетом стигматизује свако савремено промишљање левице” (Мартинов 2014: 12). Као што са становишта комунизма ништа из претходног система није ваљало, тако је у постсоцијалистичкој Југославији некритички глорификована свака анткомунистичка тековина. Доминантне линије антикомунистичког предзнака у Србији су водиле до Недића, и никада у народној свести довољно денунцираног Драже Михаиловића и четничког покрета, а у Хрватској су то представљали домобрани и усташе. Националисти, који су у СФРЈ затварани због својих ставова, преузели су у новој друштвеној стварности улоге вођа, *хероја бунџовника*. Никад помирене супротности претходних деценија, у рату деведесетих преузеле су симболе и националну идеологију из прошлости, па су опет успостављене војне формације из Другог светског рата: усташе, четници, балије. Режим деведесетих у Србији није ставио тачку на претходни период, нити је нашао пут опоравка, којим је требало кренути, нити је пут који писац намеће пут којим треба кренути. Због тога Недићево политичко обраћање народу преко радија личи на све оне националне беседе које су у актуелној стварности 90-их биле присутне како у медијима, тако и на друштвеним окупљањима.

НЕДИЋ: Драга браћо и сестре, говори вам ваш брат, армијски ђенерал Милан Недић, председник српске владе. Говори вам из дубине српске душе, српског срца, честито и поштено. [...] Питам вас: зар није било доста проливања српске крви? [...] Само слога Србина спасава. Шта

са којом је сахрањен на и данас непознатом месту, подстицали су годинама различите теорије према којима је Недића заправо убила комунистичка власт” (Стојановић 2014: 18).

⁶ Околности страдања Недићевог сина јединца остале су неразјашњене, а указивано је и на могућу повезаност са комунистичком партијом. Смедеревска катастрофа у којој је погинуо Недићев син догодила се у јуну 1941. и вероватно није била комунистичка акција, већ је експлозија складишта изазвана неправилним чувањем бојеве муниције. У том моменту 5. јуна СССР се труди да верује у пакт са Хитлером, а КПЈ, која је под његовом контролом, не води акције против Немаца. Активности почињу тек 22. јуна нападом на СССР. Бранко Петрановић у својој монографији *Србија у Дружбм свейском рају 1939–1945*. наводи да узрок експлозије није расветљен до данас. Прва верзија је да је до експлозије дошло случајно, а друга да је за њу одговоран совјетски агент Мустафа Голубић, који је уапшен два дана касније (Петрановић 1992: 112).

ми можемо сада да учинимо? Ништа. Само себи зло. Ми смо зрно песка у узбурканом светском мору. Данас се врше обрачуни највећих сила света. Ту ми нити можемо помоћи, нити одмоћи. Немој да се мешамо у туђе ствари, јер ко се меша у туђе ствари, обично извуче дебљи крај. Решио сам се да народ поведем правим народним путем, да гледа своје интересе и да се сачува од истребљења. Образовао сам владу народног спаса... (КОВАЧЕВИЋ 1992: 5)

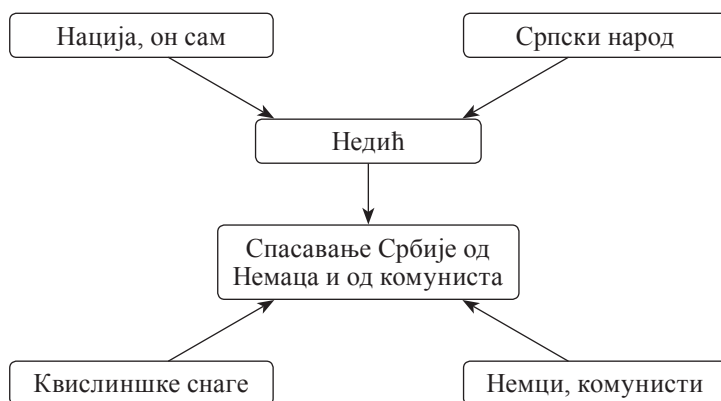
У претходном цитату очигледан је Недићев покушај да одбрани своје опредељење и да буде, потпуно супротно ратничкој традицији, на страни преживљавања по сваку цену. С тим у вези, не треба заборавити да српске вође нису увек и искључиво били хероји бунтовници, који су се борили за слободу, већ и лукави политичари који су је на дипломатски начин бранили од несрећа. Зачудо, такви политичари нису остварили велику популарност у народу. Стога ова драма отвара сложене и увек актуелне теме у нашој историји, а то су национална издаја и лоше вођена национална политика.

НЕМАЦ: [...] 'Ајте молим вас. Карађорђа имате на стотине, за извоз, а Милоша Обреновића ни једног. А Обреновић вам је сад потребнији него онда. Него икад. (Заћуте опет.) Јесте ли за пиће? (КОВАЧЕВИЋ 1992: 4)

Недић је лик који трпи радњу, а само једном је, судбоносно, покреће: када прихвати уцену немачког официра. *Генерал Милан Недић* је драма о човеку који се налази између чекића и наковња, који треба да изабере између два зла у једној безизлазној ситуацији, човека који пристаје да буде издајник како би спасао што се још спасити може. Недић је доведен у класичну трагичну дилему, из које не може изаћи „чистих руку”: уколико не прихвати понуду немачког генерала, Србија ће бити распарчана и подељена, а уколико је прихвати, остаће запамаћен као издајник коме будући победници неће опростити.⁷ Ковачевић је Недићево прихватање улоге председника марионетске владе током немачке окупације поставио у координате трагичког усада античких хероја, који су зарад добробити заједнице приморани да одбаце своје моралне принципе; суочен са судбином државника и патриоте одлучује се за „царство земаљско”, због чега је, као и кнез Павле, проглашен издајником. Ковачевић разара мит о његовој издаји, слично као што је и Светог Саву у истоименој драми приказао као прагматичног политичара.

⁷ Милан Недић никако није могао знати, а није ни желео да верује да ће комунисти и Тито победити у том рату. Историчари Душан Т. Батаковић, и Александар Стојановић у својим делима истичу Недићеву фасцинираност „немачком машинеријом”, тако да је при преузимању дужности непоколебљиво више веровао у непобедивост Немаца, него у победу било које фракције на нашим просторима у време Другог светског рата. (Видети више у: Стојановић, А., Бајагић Д., 2014: Милан Недић и његова улога у Другом светском рату у светлу српске историографије и нових историјских извора, *Зборник радова са међународног научног скупља: Наука и савремени универзитет* 3 и Душан Т. Батаковић, 2000: *Нова историја српског народа*, Београд: Војна штампарија).

Можемо приметити да немачки и партизански официри деле идентичне негативне типске особине моћника, те се самим тим суштина односа између њих и Недића не мења ни током, ни после рата. Док су на власти, обојица су моћни, охоли и дволични, а једина њихова сличност са Недићем се огледа у осећању усамљености. За Недића се ослобођењем ништа није променило, већ је оно само донело коначни расплет његове трагичне судбине. Без породице и љубави, Недић је и на јавном и интимном плану потпуно изолован и усамљен. Живка Недић прекида све односе с мужем у часу када он прихвати место председника владе и тражи од њега да сачува кћерке, али и разуме његово прихватање и прашта му за властиту дугу самоћу и будуће несреће. Анђелију карактерише туга за братом, оданост супруге, те поштовање и љубав према оцу, који према њеном убеђењу чини издају, вређа је, оставља породицу да гладује и излаже је новим опасностима. Брига за ближње, а затим и за целокупан народ јесте карактеристика по којој се Недић разликује од осталих ликова. Ковачевић је трагедију свог лика покушао да дочара искључиво кроз особину „бриге за српски народ”, јер га је управо та брига и љубав према народу трагично одвела до формирања квислиншке владе. Етика прожима сва три лика, само су поља њиховог деловања различита, што чини основу сукоба, јер сви мисле да је њихово становиште једино исправно. Немачки официр поседује војнички кодекс, док је Иследник, иако показује примитивну осиноност малог човека, своју етику исказао у борби против окупатора за ослобођење народа. Парадокс је што је и Недићев син био комуниста који се борио за ослобођење од окупатора. Из табеле се уочава да је Ковачевић, због актуелне историјске ситуације у којој драма настаје, све што је у прошлости било позитивно – приказао као негативно, па је дојучерашњег хероја ослободиоца, партизана, представио са низом негативних особина: као охолог, дволичног, бескрупулозног, без трунке племенитости. Његове особине су сличне особинама Немца, дакле, потпуно у духу владајућег антикомунистичког и антијугословенског расположења деведесетих година.

У односу на лик кнеза Павла, Недић има донекле сличан објекат деловања, али у потпуно измењеним условима. Он, за разлику од Павла, жели очување *Србије*, јер се догодило оно против чега се Павле и борио, а то је распад Југославије. Обојица имају много противника, скоро све остале ликове, али Недић је, за разлику од кнеза Павла, могао рачунати на своје квислиншке снаге као на помагаче. То показује да се у ствари актанцијални модел догодио пре ове драме, у експозицији, и то је модел о историјској улози Недића у Другом светском рату. Ковачевићева драма која се одиграва пред нама, пре свега је драма о оправдавању Недићеве улоге у прошлости. У таквом актанцијалном моделу, Недићев циљ је својеврсни алиби за његову квислиншку сарадњу током окупације, а супарник му је Иследник и нов комунистички систем, против кога се за време те владе и борио. Помоћника нема. Недић нема никакву могућност избора, јер му је идентитет додељен. Његов избор се креће у оквирима онога што му немачки официр налаже и иследник захтева. Дакле, можемо констатовати да је и овде, као и код Селенићевог кнеза Павла, посредни концепт једнодимензионалног лика: монолитног и без могућности избора. То обојицу јунака донекле ослобађа одговорности, јер су деловали у складу са својим ограниченим могућностима и представљали марионете. Једнодимензионални ликови су дефинисани малим скупом дистинктивних црта, па је, самим тим, тај скуп сведен на једну доминантну црту која је издвојена и претерана. И код Павла и код Недића постоји доминантна црта: код првог је реч о пренаглашеном осећању дужности да одбрани југословенство, упркос томе да га не разуме; на другој страни, код Милана Недића, реч је о јако израженом српском националном идентитету. У екстремним случајевима, хиперболисање доминантне црте претвара лик у карикатуру и жртву гротеске. Ковачевић је оваквим поступком драмски лик Милана Недића приближио свецима – он се жртвује и умире за спасење народа.

Из историјско-политичке грађе Синиша Ковачевић извучи оно што је у времену пре деведесетих било потиснуто, а у деведесетим добродошло, као што је то урадио и Селенић у драми *Кнез Павле*. Писац излаже своју визију прошлости и покушава да оправда разлоге, мотиве због којих је Недић прихватио задатак председника владе. Писац који је 1989. године написао комад *Свешти Сава*, у коме је критиковао митоманију, овом драмом укључује се у токове рехабилитације и величања националног и митског. О подесној аналогiji са прошлим временом, у тренутку када такве аналогije наилазе на снажан одзив гледалаца упућује Христић: „Синиша Ковачевић умео је да искористи све сличности које би се могле пронаћи у положају у коме је Србија била 1941. и у коме се нашла 1991, када је његов комад написан, односно 1992, када је изведен, и зато *Бенерал Милан Недић* наилази на пун одзив у гледалишту Звездара театра, чак и међу онима који за Недића знају само из уџбеника историје или енциклопедије” (Христић 1992: 1555). Случајно или не, Ковачевићева драма креће се у истом правцу у коме се креће и званична политика у Србији тих година. Синиша Ковачевић је,

у складу са емигрантском историографском литературом, од Милана Недића желео да направи хероја, који са својом јуначком предисторијом није могао да уради ништа друго осим да спасе народ. Писац је од Недића тако направио драмски лик који нема избор. Посматрано из другачије перспективе, Милан Недић је и као лик и као личност могао да направи супротан избор, нпр. да не уради ништа и сачека крај рата, али он ипак одлучује да прихвати место председника владе. Из новијих историографских истраживања⁸ која су приказана, могли смо закључити да Недића на деловање и избор који је направио није покренуо само мотив спасавања народа. Милан Недић веровао је у победу снажне Немачке, исто као што је веровао да може да направи нову, национално јединствену Србију под немачком окупацијом. Оно што нипошто није желео је обнављање југословенске државе. О томе сведоче и програми његове владе и политички говори, тако да мотивација пристанка да буде председник окупационе владе далеко превазилази митски образац – свесног херојског жртвовања зарад спасења народа. И Селенић и Ковачевић креирали су лик кнеза Павла, односно Милана Недића, према свом идеолошком обрасцу, који оба лика сврстава у трагичке хероје, приказујући их као ликове који немају избор и тиме их донекле ослобађају кривице за последице њиховог избора. Тако је Ковачевић, желећи да исправи неправду учињену према Милану Недићу, покушао да поједностави разлоге његовог избора. Недић је схватио да је Србија само „пион” у рату које су водиле велике силе, па се и надао да ће Срби преживети ако се стрпе док велике силе извојују победу. Србији је био потребан мудар владар, попут лукавог Милоша Обреновића, владар који ће бити вођен народном изреком „Погнуту главу сабља не сече”:

НЕДИЋ: И опет ћемо бити. Продаће нас Черчил за шаку грчких маслина. [...] Даће Бог да се Американци искрцају на Јадран, онда одмах Србију направити, нипошто Југославију, краљ да се врати одмах са Американцима, нипошто касније.

МИЛУТИН: А Хрвати?

НЕДИЋ: А Хрватима ено све од Сесвета до Самобора, па нек праве државу. Само, онда ће је правити као поражена нација. Сад смо са њима ортачили, и за века више ако буде и једног паметног Србина. А и то тек кад им се суди. Пречетворили су Србе и у Босни и у Славонији. Пола милиона избеглица рани онај несрећни Тома Максимовић, Словенце смо морали да смештамо у Србију, Словенце. Није време за шуму Милутине, је л' сад разумеш. (Милутин не одговара.) Та дај да барем једаред будемо паметни. Већа је сад и важнија Јорган планина од Копаоника и Златибора. Само да нас Черчил не прода. (Заћуте поново) (КОВАЧЕВИЋ 1992: 10).

⁸ Стојановић, А., Бајагић Д., 2014: Милан Недић и његова улога у Другом светском рату у светлу српске историографије и нових историјских извора, *Зборник радова са међународног научног скупља: Наука и савремени универзитет* 3; Милосављевић, Оливера, 2006: *Поштинска истина – Колаборација у Србији 1941–1944*, Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији.

Аутори су се трудили да своје ликове учине недвосмисленим представницима идеја које су доживеле крах у прошлости, било због изгубљене националне самосвести, било због закаснелих реакција вођа. Тако је Селенић, преко свог трагичког хероја и историјског искуства, пре свега желео да пренесе упозорење у савременом историјском тренутку, док је Ковачевић у духу антикомунистичког става приказао Недића као жртву којој је учињена неправда, изједначавајући по злочину немачке окупаторе и комунисте.

И кнез Павле и Милан Недић смештени су у прошлост, несвесни историјске будућности. Супериорно знање публике ствара простор за драмску иронију, јер је публика свесна да су сви напори главних јунака осуђени на пропаст. Управо драмска иронија даје аутору могућност за стварање коментара, упозоравање публике или препознавање историјске матрице која се понавља и у садашњости. Недић је лик који је свестан свог краја, али дубина овог лика је велика и производи сукоб, тј. контрадикторност између онога што чини и онога што мисли. Ова контрадикторност је покретач радње у драми: Недић се све време рата морао понашати супротно своме осећању и етици. Његов лик је грађен у складу са особинама традиционалних, средњовековних хероја: одликују га осећање дужности, витештво, племенитост, рационалност и необазирање на последице сопственог избора. Исто као и Павле, Недић предосећа како ће се завршити рат и како ће се окончати његова судбина, те се добровољно изолује од породице, да најближи не би трпели последице формирања његове квислиншке владе. Зато се овај лик не развија, већ остаје непромењен до краја, како у односу према Немцима, тако и у односу према партизанима.

НЕДИЋ: Па је л' ти стварно ништа не разумеш, па ниси ти балавац, шта си се успалио ко гимназиста, ко да те је Симовић пуљао. Па је л' ти не разумеш да ће нас затрти, неће нико од заклетве преостати. Па је л' би и ти ко и онај луди Дража, штапом на бика, после ноћ на главу, па у помрчину, а Швабе нек' газе народ гусеницама. Сто за једног, еј, тристо за једног је било у Крагујевцу [...] јебе се Мазијанину и Пијади за Србе, намерно то они и раде, после ћемо у Америку и Канаду ићи по српску расаду. И чиме би ти на Немца. Овог тренутка. Ништа им нисмо могли ни са милион војника, са топовима, сад ћемо ловачким пушкама да их гонимо по Србији. [...] (Ковачевић 1992: 10).

Синиша Ковачевић је искористио погодан историјски тренутак да кроз Недићев лик поједностави историју СФРЈ, описујући је у пропагандним националним текстовима које изговара његов јунак. Отуда и популарност овог комада, јер се јавља у времену у коме се рехабилитује такав речник, па је свест о националности Срба, поништавана у претходној држави, добила хиперболичне размере, у, како М. Ломпар примећује, својеврсној трансформацији на линији наизменичне рехабилитације легитимитета националних права и акција уперених против њихових остварења: „Поништивши сваку свест о легитимности српских националних права, они су унапред

учинили легитимним свако деловање против тих права, како год да је било мотивисано и каквим год средствима да се служило: до масовних прогона и убијања. Апологију комунизма заменили су – ношени хладним беснилом идеолошких ренегата – апологијом западних интереса” (Ломпар 2014: 442).

Године у којима настаје драма су године „прецењивања” националне идеологије и свега што је било антикомунистичко, а што је претходних година дуго забрањивано. Сви српски колаборационисти пре Другог светског рата су антикомунистичке провинијенције, тако да је њихова активност током окупације, а нарочито након ње, тумачена искључиво као фашистичка и издајничка.⁹ Постоји дубља трагичка повезаност између људског слушаја Ковачевићевог јунака и историјске судбине народа коме је он припадао. Бављење политиком је пре свега казна: она одузима приватност, она је „устајање с теретом и легање с њим”. Драма која се на ширем плану развија као трагедија, кроз сукоб између стварног и додељеног идентитета, одвија се и дубоко на личном плану, у великом расцепу између љубави према детету и љубави према народу. Милан Недић приказан је као усамљени херој – он мора да се понаша по правилима једног света који је постао девијантан, иако је могао да докучи будућност каснијих догађања и заблуда. Тиме ова драма добија карактер породичне драме у којој отац, парадоксално, према кћерки мора да буде осоран, груб, утолико више што је воли и брине се о њој. Недићу је било јасно да кћерка издајника, уколико се не одрекне оца, или отац ње, у новој земљи нема будућности, што Недића неумољиво води у потпуну изолацију и патњу, без икаквог трачка наде и светлости.

АНЂЕЛИЈА: (збланута): Тата...

НЕДИЋ: Ни ту реч да више ниси у уста ставила, ни ти ни сестре, је л’ то јасно, нећу да те видим више, ни тебе ни њих, овај праг не постоји више за вас. Милан Недић вуцибатине и барабе не рађа. Напоље!

АНЂЕЛИЈА: *Тајпа...*

НЕДИЋ: Напоље, кад говорим! (Замахне да је удари, Анђелија се не помера, Отац јој пришије добар шамар. Ћерка га гледа нетремице, онда се окрене и истрчи из куће. Недић постоји неколико тренутака, а онда наслони главу на синовљев портрет. Из собе изађе Живка.) Је л’

⁹ „Примену термина „квислинг” на српске колаборационисте из Другог светског рата др Драган Алексић означио је као део идеолошког речника, са циљем да се сви сарадници окупатора представе не само као издајници, већ и фашисти. Ако се прави поређење југословенских колаборациониста са ликом и делом Видку на Квислинга лако се уочава да су само усташе истовремено делиле идеолошке вредности фашизма, одржавале контакте са представницима Осовине и активно прижељкивале распад и окупацију своје земље и пре рата. Међутим, у западној историографији термин „квислинг” (quisling) такође се најчешће употребљава за описивање политичке колаборације са окупатором, вероватно јер термин колаборација (collaboration) у енглеском језику подразумева најширу дефиницију појма „сарадња”, и није везана за догађаје из Другог светског рата, као што је то постао случај у српском језику” (Стојановић 2014: 73).

овако добро? (Живка не одговара. Ћуте обоје. Жена стоји на средини собе.) (КОВАЧЕВИЋ 1992: 6).

Недић није жртвовао само понос и образ, жртвовао је и породицу, која мора да га се одрекне како би у новом систему могла преживети, тако да Недић поприма особине хероја који тражи алтернативу у којој прихвата судбину, истовремено борећи се против ње. Његова смрт није пораз његовог херојства, јер је у драматизованој историји Синише Ковачевића успео да спасе Србију од распарчавања. Апсурдност ситуације у којој се налази Недић доживљава с презиrom и стоичком мирноћом грчког хероја. Ковачевићев јунак свој трагички положај схвата као казну, као „животну камату” за учињене грешке – хибрис.

НЕДИЋ: Све знам. Енглези ако победе, Дража ће ме полити катраном и посути перјем. И тако водати по Србији. А комунци ће од мене скувати сапун.

ЖИВКА: И баш се морало?

НЕДИЋ: Јесте, Живка, морало се.

Немачки официр, иако непријатељ, насликан је са више благонаклоности, што можемо ишчитавати и на фону Ковачевићевог идеолошког става. Лик Немца извршава оно што је дужност окупатора, али опет са разумевањем позиције Срба и Недића. Он има прецизно одређене функције непријатеља и ништа га лично не дотиче, док су сви остали ликови емотивно ангажовани. Недић је према историјским изворима, покушао не само са Немцима, већ и са осталим антикомунистичким фракцијама да освоји победу и преузме управу над земљом по завршетку рата. Дража Михаиловић се у почетку залагао за обнову југословенске државе, што је било у сукобу са оним што је желео Милан Недић. Коначни резултат овог политизирања у троуглу Немци – Недић – Михаиловић, немачки војни заповедник у Србији, Херман Нојбахер, карактерише следећим речима: „Када је куцнуо час смене, Дражу Михаиловића била је напустила и америчка официрска мисија, у коју је полагао толико наде. Југословенски простор морао је припасти онима који су борбу водили бескомпромисно: партизанима маршала Тита (Немачка обавештајна служба, 1959, 762)”.

ИСЛЕДНИК: [...] јеси ли 18. фебруара 1942, поклањајући заставу београдској полицији, рекао: Данас, по несрећи нашој, ви имате да браните Београд од црвене аждаје комунистичке. Гоните ту чуму немилосрдно, уништите ту црвену кугу, да би Србин живео. Јеси ли, мајка, или нијеси?

НЕДИЋ: Јесам. Али сам вас пре тога и молио и кумио да се оканете белаја и не водите народ у погибел. И преко радија и преко новина и преко људи.

ИСЛЕДНИК А што би ти, под јорган, па да те други ослобађа. Други крв да лије за твоју слободу.

НЕДИЋ: Србин си ти.

ИСЛЕДНИК: Говориш. Е видиш, нама то ни мало није битно...

НЕДИЋ: Нама Србима.

ИСЛЕДНИК Не, но нама комунистима. Ми смо ти као коров, што нам више семе затиреш, више нас је.

НЕДИЋ: Србин си ти. Јеси, јеси. [...] Е луди Срби, луди Срби. Сад ће Српкиње рађати комунисте, а Хрватице Хрвате. Па онда, једног дана, Јово наново. Све из почетка. (КОВАЧЕВИЋ 1992: 16)

Иследник је монодимензионалан лик, обележен мржњом и жељом за осветом, који цинично режира своје ислеђивање, арогантно и хладно манипулишући људима и идејама. Недић и Иследник су представници две сукобљене стране, које су водиле непрестане политичке, идеолошке и ратне борбе током Другог светског рата. Писац у промењеној идеолошкој атмосфери актуелног тренутка, у којој су комунисти детектовани као највећи узрок трагедије српства, приказује дојучерашње хероје, партизане, у негативном светлу, а Милану Недићу приликом ислеђивања дарује пророчке реплике о погибелним последицама комунизма. Ковачевић је изокренуо дотадашњи начин приказивања партизана афирмативно приступајући Недићевом лику, па је Иследник представљен као негативни јунак, антихерој прогонитељ, једностран и бескрупулозан, док је Милан Недић трагички херој, избавитељ српске нације, кога партизанско ислеђивање, а затим и смрт – уместо издајником, чине херојем, мучеником.

Сва три лика своју унутрашњу динамику вуку из различитих колективних идентитета и различитих етоса, услед чега и постоји сукоб у њиховим односима. Иследник поседује снажан осећај дужности, јер служи својој војсци и новој државној управи, што га приближава ликовима попут Срђе из Поповићеве драме *Бела кафа*, или Василија, пензионисаног удбаша у лудници из *Урнебесне трагедије*, а затим и Луке Лабана из *Професионалца*. Драма која се у почетку одвија као сукоб између Недића хероја и Недића издајника рефлектује се на сукоб између Иследника и Недића. Недић, генерал са блиставом каријером, бори се са безобзирним и идеолошки фанатичним Иследником, потпуковником, победником пред којим је каријера, а који се бахато, самозадовољно и окрутно игра са својом жртвом.

ЛИКОВИ	Трагички херој	Антихерој
Недић	+	
Иследник		+

Недић није врста романтичарског трагичког хероја који је поражен јер је покушао да победи неумитну судбину. Писац је Милана Недића покушао да учини трагичким херојем јер постаје издајник да би спасао народ, али то херојство нико око њега не види нити разуме. Кроз ликове Недића и Иследника приказан је сукоб двеју различитих перцепција послератне историје.

Недић, као и кнез Павле, осећа да му је дужност да апстрахује све обзире и да земљу поштеди још већег разарања и страдања. Између осећања дужности, те службе општем добру, с једне и личног осећања части, с друге стране – Недић се определио за прво, знајући да ће у очима народа заувек остати упамћен као издајник. Милан Недић представља *хероја избавиоце* који у послератној историји задобија идентитет *антихероја издајника*, попут кнеза Павла. Галиматијас изневерених улога интензивира недостатак следе амбиције, како примећује Стаменковић, који би, у крајњем, могао да разреши, барем на мотивационом плану, истински интегритет Недићевог лика: „Он је и муж коме је војничка каријера разорила брак, и бољив отац, и нежан брат коме је потребна утеха, раме на које ће спустити уморну главу. Једино није осيون и opak властољубац. И утолико је ближи оном што је морао бити у стварности” (Стаменковић 2000: 78).

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Ковачевић, Синиша. Генерал Милан Недић: народна трагедија. *Сцена* бр. 3, стр. (1992): 67–80.

*

Кулић, Тодор. *Култура сећања: теоријска објашњења употребе прошлости*. Београд: Чигоја штампа, 2006.

Ломпар, Мило. *Дух самојорицања*, Београд: Evro-Giunti, 2014.

Милосављевић, Оливера. *Пошиснућа истина – Колаборација у Србији 1941–1944*. Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији, 2006.

Мартинов, Војислав. Псовка за прошлост, (уводна реч на округлом столу). *Стигма њошализма – антињошализарни дискурс у функцији дискредитације левице*, 2014, 9–13.

Михалловић Михиз, Борислав. *Аутобиографија о другима*. Београд: БИГЗ, 1990.

Петрановић, Бранко. *Србија у Другом светском рату 1939–1941*. Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1992.

Петрановић, Бранко, Момчило Зечевић. *Југославија 1918/1988 тематска збирка докумената*. Београд: Рад, 1988.

Стаменковић, Владан. *Крај употребе и позориште*. Нови Сад: Стеријино позорје, 2000.

Стојановић, Александар, Душан Бајагић. Милан Недић и његова улога у Другом светском рату у светлу српске историографије и нових историјских извора. *Тематски зборник радова са III међународног научног скупа: Наука и савремени универзитет [том I], Историографија и савремено друштво*, 2014, 190–207.

Стојановић, Александар, Душан Бајагић. Југословенске кризе (1918–1941) и Други светски рат на простору Србије у новијој српској историографији. *Срби и рат у Југославији 1941*, зборник радова. Драган Алексић (ур.), 2014, 559–631.

ФРАЈНД, Марта. *Историја у драми драма у историји*. Београд – Нови Сад: Прометеј, Институт за књижевност, Стеријино позорје, 1996.

ХРИСТИЋ, Јован. Класици, савременици и остали. *Књижевност* 97/ 8–9–10 (1992): 1550–1558.

Zlatko M. Grušanović

TYPOLOGY OF A HERO IN SERBIAN DRAMA OF NINETH DECADE
OF 20. CENTURY – *ĐENERAL MILAN NEDIĆ* BY SINIŠA KOVAČEVIĆ

S u m m a r y

The starting point for the research is the correlation of the turbulent social movements during the 1990's and the dramatic creativity throughout that decade, namely, the plays that took place in local theaters. Research has been directed at establishing congruence in the creation and understanding of the hero as the dramatic protagonist, as well as a social phenomenon. In order to establish the concept of the hero as both a literary and social construct, the dissertation first turns towards the cultural and sociological context throughout history. This illuminates the fact that both types of heroes are nearly always the projection of the social ideal, the system of values or of social needs. It thereby shows how, throughout historical and literary eras, social ideals have shifted, the types of heroes changed, and every period in the development of society gave birth to its corresponding type of hero. This process is illustrated by the analysis of the drama *Đeneral Milan Nedić* by Siniša Kovačević, which was paradigmatic for the political and social changes of that era (the beginning of the '90s).

Завод за унапређивање образовања и васпитања
grusanovic@gmail.com;
zlatko.grusanovic@zuov.gov.rs

CONTENTS

RANKO D. KOZIĆ. Pictorial concept, the dramatic and the symbolic in the Greek novel or what is classical on the genre referred to above. VLADIMIR M. VUJOŠEVIĆ. The gothic as a literary content. VEDRAN M. CVIJANOVIĆ. Hamann and Herder: Discussion on the origin of languages. ZORICA P. HADŽIĆ. Ilija Vučetić and Serbian youth in Szeged (1861–1863). NADA N. SAVKOVIĆ. Aleksa Šantić and drama art. GORDANA TODORIĆ. Song and singing in drama – Aleksandar Popović case. ZLATKO M. GRUŠANOVIĆ. Typology of a hero in Serbian drama of nineth decade of 20. century – Đeneral Milan Nedić by Siniša Kovačević. IVANA T. IKONIĆ. Humorous articles by Jelena Gerdec in journal Bujanj (drum). STAVRULA MAVROGENI. The last Greeks in Zemun in the works of Isidora Sekulić. IVANA V. ĐURIĆ PAUNOVIĆ. A translator's readings of a literary work: John Updike's *Couples* and its translation into Serbian. BOJAN M. MARKOVIĆ. A melancholy being of resistance in the prose of Danilo Kiš ana Vladan Desnica. MILOMIR M. GAVRILOVIĆ. The characteristics of the encyclopedic literary modus in the literary works of Danilo Kiš. MILAN B. GROMOVIĆ. Byzantine spirituality in the poetry of Milorad Pavić. SNEŽANA S. BAŠČAREVIĆ. Structure of satirical texts Petar Pajić. GORAN P. KORUNOVIĆ. What frightens the lyrical subject: the uncanny in the poetry of Milutin Petrović and Novica Tadić. RESEARCHES. DEJAN S. MILORADOV. A material for medical dictionary. OCCASIONS. REVIEWS. IN MEMORIAM.

Зборник Матице српске за књижевност и језик излази годишње трипут,
у три свеске, које чине једну књигу.

Редакција 3. св. LXVII књиге Зборника Матице српске за књижевност и језик
закључена је 8. децембра 2019. године.

Штампање завршено марта 2020.

Издаје Матица српска, Нови Сад

www.maticasrpska.org.rs
e-mail: zmskj@maticasrpska.org.rs

За издавача:
Проф. др Драган Сџанић
председник Матице српске

Стручни сарадник: *Јулица Ђукић*

Секретар Уредништва: *др Исидора Бјелаковић*

Лектор и коректор: *др Маја Сџокин*

Технички уредник: *Јулица Туцаков*

Слова за корице израдио: *Драган Вишечруна*

Тираж: 500

Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампање Зборника Матице српске за књижевност и језик за 2019. годину помогло је
Министарство културе и информисања Републике Србије
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Штампа: Сајнос, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
80+82(082)

ЗБОРНИК Матице српске за књижевност и језик /
главни и одговорни уредник Јован Делић. – 1953, књ. 1– .
– Нови Сад : Матица српска, 1954– . – 24 cm
Три пута годишње.

ISSN 0543-1220

COBISS.SR-ID 9627138